

AGENTLIK SHARTNOMASINING FUQAROLIK-HUQUQIY TARTIBGA SOLINISHI

O.Sh. Annakulov

Toshent davlat yuridik universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik subyektlari faoliyatining rivoji hamda barqarorligi albatta, birinchi navbatda uning mukammal va qat'iy huquqiy asoslari mavjudligiga tayaniladi. Shunday ekan, agentlar faoliyatini tartibga soladigan, faoliyat tartibini belgilab beradigan huquqiy asoslarning qonunchiligimizda to'la-to'kis va aniq belgilanishi ushbu fuqarolik munosabatlarning ham keng qamrovda rivoj topishiga olib keladi. Ayni vaqtda fuqarolik qonunchiligimizda vositachilar faoliyatini tartibga solishga qaratilgan bir qancha normalar mavjud bo'lsada, biroq ular agentlar faoliyatiga doir ba'zi munosabatlarni qamrab ololmaganligi sababli amaliyotda kichik muammolarga sabab bo'lmoqda. Shunday ekan, ushbu sohada yetarlicha asosli, keng qamrovli fuqarolik qonun hjjatlarini yaratish kelgusi ushbu soha yutuqlariga keng yo'l ochgan bo'lardi.

***Kalit so'zlar:** agent, vositachi, vositachilik shartnomasi, delkredere, komitent, uchinchi tomon.*

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ АГЕНТСКОГО ДОГОВОРА

А.Ш.Аннакулов

Магистрант Ташкентского государственного юридического университета

АННОТАЦИЯ

Развитие и устойчивость бизнеса в условиях рыночной экономики, безусловно, зависит в первую очередь от того, что он имеет совершенную и прочную правовую базу. Поэтому полное и четкое определение в нашем законодательстве правовых основ, регулирующих деятельность агентов, определяющих порядок их деятельности, приведет к развитию данных гражданско-правовых отношений. В настоящее время в нашем гражданском законодательстве имеется ряд норм, направленных на регулирование деятельности посредников, но на практике они вызывают незначительные проблемы в связи с тем, что не охватывают некоторые аспекты деятельности агентов. Поэтому создание достаточно обоснованного,

комплексного гражданского законодательства в этой сфере проложило бы путь к будущим успехам в этой сфере.

Ключевые слова: агент, посредник, посредническое соглашение, делькредере, принципал, третье лицо

CIVIL LAW REGULATION OF THE AGENCY CONTRACT

A.Sh.Annakulov

Master of Tashkent State Law University

ABSTRACT

The development and stability of business in a market economy, of course, depends primarily on the fact that it has a perfect and solid legal framework. Therefore, the full and clear definition in our legislation of the legal framework governing the activities of agents, which determines the order of their activities, will lead to the development of these civil relations. At present, our civil law has a number of norms aimed at regulating the activities of intermediaries, but in practice they cause minor problems due to the fact that they do not cover some aspects of the activities of agents. Therefore, the creation of a sufficiently sound, comprehensive civil legislation in this area would pave the way for future success in this area.

Keywords: agent, intermediary, intermediary agreement, delcredere, principal, third party

KIRISH

Bugungi kunda biznes muhitini rivoj toptirish hamda tadbirkorlik subyektlari faoliyatini qo‘llab-quvvatlash borasida ko‘pgina chora-tadbirlar amalga oshirilishi bilan bir qatorda ularning faoliyatida yengilliklar yaratish maqsadida bir qancha normativ hujjatlar qabul qilinib, ba’zilariga o‘zgartirishlar kiritilmoqda. Albatta, biznes muhiti yaxshi rivoj topishida uning mustahkam hamda ishonchli huquqiy asosining o‘rni beqiyos ahamiyatga ega hisoblanadi. Shunday ekan, milliy qonunchiligimizda yuqoridagi faoliyatning mustahkam huquqiy asoslari yaratilganmi degan savol ustida bahs yuritilganda, shubhasiz, kamchiliklar ko‘zga tashlanadi. Jumladan, biznes jarayonlari yoki yakka tartibdagi tadbirkorlik ko‘pincha tovar va xizmatlar ishlab chiqarish bilan bevosita bog‘liq bo‘lmagan harakatlarni talab qiladi. Bu ba’zi qonuniy faoliyat, marketing tadqiqotlari, ekspeditorlik xizmatlari, savdo vakillari orqali mahsulotlarni sotishni kengaytirish va boshqalar bo‘lishi mumkin. Bunday ish uchun maxsus birlikni joriy qilish har doim ham tavsiya etilmaydi.

Ko‘pincha, bunday vazifalarni hal qilish kompaniya nomidan yoki uning nomidan zarur masalalarni o‘z nomidan hal qiladigan uchinchi shaxslarga topshiriladi. Bunday munosabatlarni rasmiylashtirish variantlaridan biri agentlik shartnomasini tuzishdir. Agentlik shartnomasining huquqiy asoslari bizning qonunchiligimizda qay tartibda belgilangan va ushbu qoidalar bugungi kun biznes muhiti talablariga javob beradimi degan savolga javob berishdan avval, birinchi navbatda agent va agentlik shartnomasi xususida to‘xtalib o‘tsak.

Agentlik shartnomasi tushunchasi fuqarolik qonunchiligimizda aniq o‘z ifodasini topmagan bo‘lib, ushbu faoliyatga nisbatan vositichalik shartnomasi qoidalari tatbiq etib kelinadi. Ammo Rossiya hamda anglo-sakson huquq oilasi amal qiladigan Buyuk Britaniya, Shotlandiya, Hindiston kabi davlatlar qonunchiligida bu agentlik shartnomasi fuqarolik munosabatlarining alohida turi sifatida tartibga solingan. Jumladan, Rossiya fuqarolik qonunchiligiga ko‘ra, agentlik shartnomasi taraflari komitent - buyurtmachi firma va agent (ijrochi) hisoblanadi.¹ Agent haq evaziga uchinchi shaxslarning jismoniy va yuridik shaxslari bilan tuziladigan bitimlarda kompaniya manfaatlarini ifoda etish majburiyatini oladi (xarajatlarni mijoz qoplaydi) yoki komitent nomidan va uning hisobidan mustaqil ravishda o‘z nomidan operatsiyalarni tashkil qiladi. Aslida, agentlik shartnomasi ish, topshiriq va pullik xizmatlar bo‘yicha shartnomalar bilan umumiy xususiyatlarga ega, ammo ular bilan solishtirganda u tor doirada cheklanib qolmaydi, balki kengroq ma’noga ega. Bu erda agentlik shartnomasi nima ekanligini va u boshqalardan qanday farq qilishini aniqlab olish kerak.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Bugungi kunda agentlik shartnomasi ko‘pincha vakolatlar yoki funksiyalarni uchinchi shaxsga (masalan, tashkilotga) o‘tkazish zarur bo‘lgan hollarda qo‘llaniladi.

Agentlik shartnomasi - bu hujjat bo‘lib, uning qoidalari o‘z faoliyatini haq evaziga amalga oshiruvchi agent(ijrochi) va kotib(buyurtmachi) o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soladi. Shu bilan birga, [umumiy qoida](#)ga ko‘ra agent mijoz nomidan ish yuritadi va bitimlar tuzishi, shuningdek, shartnoma qoidalarida nazarda tutilgan boshqa qonuniy harakatlarni amalga oshirishi mumkin. [Agentlik shartnomasi](#) ijrochiga ko‘proq imkoniyatlar beradi. Uning faoliyati faqat oldi-sotdi shartnomalarini tuzish bilan cheklanib qolmaydi, u cheksiz mijozlar doirasi bilan o‘zaro aloqada bo‘lishga, subagentlarni jalb qilishga, marketing va reklama kampaniyalarini o‘tkazishga, mahsulotlarni faol targ‘ib qilishga va shartnomalar

¹ Rossiya Federatsiyasi Fuqrolik kodeksi

shartlarida taqiqlanmagan boshqa har qanday faoliyatga qaratilgan bo'lishi mumkin. Agentlik ko'plab sohalarda (savdo, turizm, ko'chmas mulk, huquq va boshqalar) qo'llaniladi va juda ko'p umumiy va o'ziga xos shartlarni o'z ichiga olishi mumkin. Hujjatni rasmiylashtirishda siz agentlik shartnomasining istalgan namunasini asos qilib olishingiz mumkin, uni o'zingizning xohishingizga ko'ra tahrirlashingiz mumkin, lekin asosiy shartlarni majburiy ko'rsatgan holda:

1. Shartnomaning predmeti - agent mijozga ko'rsatishi kerak bo'lgan vositachilik xizmatlari (qonuniy harakatlar, ko'chmas mulk bilan bog'liq bitimlar, mijozlarni jalb qilish va h.k.) Shuningdek, vositachining vakolatlari doirasi (yuridik va haqiqiy harakatlar)

2. Agent maqomi: u direktorning vakili sifatida ishlaydimi yoki o'z nomidan ishlaydimi. Birinchi holda, vositachi tomonidan tuzilgan bitim bo'yicha barcha huquq va majburiyatlar mijoz tomonidan qoplanadi. Ikkinchi holda, javobgarlik agentdan kelib chiqadi.

3. Agentlik haq evaziga amalga oshiriladi. Ish haqi miqdori va to'lash tartibi shartnomaning muhim qoidalaridan biridir, ammo ular ko'rsatilmagan bo'lsa, vositachi xizmatlari uchun to'lov shartnomada ko'rsatilgan qoidalar asosida amalga oshiriladi.

Buyuk Britaniya qonunchiligida agentlik shartnomasining asoslariga to'xtaladigan bo'lsak, bu yerda agentlik faoliyati alohida huquq tarmog'i sifatida o'rganilishiga guvoh bo'lamiz. Buyuk Britaniyadagi agentlik huquqi Buyuk Britaniya savdo huquqining tarkibiy qismi bo'lib, biznesning uzluksiz ishlashi uchun zarur bo'lgan asosiy qoidalar to'plamini tashkil qiladi. Agentlar faoliyati, birinchi navbatda, umumiy qonunlar hamda qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Agentlar faoliyatini tartibga solishga qaratilgan harakatlar XX asr oxirlarida boshlangan bo'lib, ya'ni 1993-yilda "Tijorat agentlari to'g'risida" reglament qabul qilinib, ushbu hujjatda agentlar faoliyati alohida tartibga solingan. Shunday qilib, tijorat agentligi munosabatlaridagi agent va direktorlar umumiy qonunga ham, "Tijorat agentlari to'g'risida"gi reglamentga ham bo'ysunadilar.

Agentlik huquqi - bu tijorat huquqining bir sohasi bo'lib, u boshqa shaxs nomidan ish yuritish huquqiga ega bo'lgan agent deb ataladigan shaxsni o'z ichiga olgan shartnomaviy, kvaz-shartnomaviy va shartnomadan tashqari ishonch munosabatlari to'plamidir. Tijorat agentlari to'g'risidagi reglament agentlardan o'z faoliyatini amalga oshirishda "majburiy va vijdonan" harakat qilishlarini talab qiladi, keng qamrovli ravishda direktorlardan o'zlarining tijorat agentlari bilan munosabatlarida mas'uliyat bilan va vijdonan harakat qilishlari talab qilinadi.

Irlandiya huquqida esa 1994- va 1997-yillardagi “Tijorat agentlari to‘g‘risida” gi reglamentda agentlik shartnomasi o‘z ifodasini topgan. Bunga ko‘ra, agentlarning asosiy vazifasi uchinchi shaxs bilan huquqiy munosabatlarni yaratish. Muhtasab qilib aytganda, buni prinsipial va agent o‘rtasidagi teng munosabatlar deb atash mumkin, bunda prinsipial agentga bevosita yoki bilvosita ularning nazorati ostida va ularning nomidan ishlashga ruxsat beradi. Shunday qilib, agent prinsipial nomidan muzokaralar olib borishi yoki ularni va uchinchi shaxslarni shartnoma munosabatlariga jalb qilishi shart.

Anglo-sakson huquq tizimida agentlarning uchta keng toifasi mavjud:

Universal agentlar direktor nomidan harakat qilish uchun keng vakolatlarga ega. Masalan, ular ishonchnomaga ega bo‘lishi mumkin yoki professional munosabatlarga ega bo‘lishi mumkin ya’ni advokat va mijoz sifatida.

Bosh agentlar uzluksiz vaqt davomida bir qator operatsiyalarni amalga oshirish uchun nisbatan cheklangan vakolatlarga ega.

Maxsus agentlar cheklangan vaqt oralig‘ida faqat bitta operatsiyani yoki ma’lum bir qator operatsiyalarni amalga oshirish huquqiga ega.

Agentlik vakolati - Komitent tomonidan berilgan vakolatlar doirasida harakat qiladigan agent, uchinchi shaxslarga nisbatan o‘zlari yaratgan majburiyatlar bo‘yicha komitentni bog‘laydi. Shu bilan bir qatorda, agentlik quyidagi hollarga muvofiq tugatilishi mumkin:

- Tomonlardan birining o‘limi bilan;
- Tomonlardan birining aqldan ozishi bilan;
- Har bir tomonning bankrotligi (to‘lovga layoqatsizligi) bilan;²

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi ma’lumotlarga kelib chiqib shuni aytishimiz mumkinki, Rossiya qonunchiligida ham Buyuk Britaniya qonunchiligida ham agentlik shartnomasini fuqarolik munosabatlarning alohida turi sifatida alohida o‘rganiladi va tartibga solinadi. Biroq, milliy qonunchiligimizda agentlik faoliyatiga vositachilik faoliyatining tarkibi sifatida qaralib bu haqida alohida to‘xtalib o‘tilmagan. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksining 832-moddasiga binoan:³ Vositachilik shartnomasi bo‘yicha bir taraf (vositachi) ikkinchi tarafning (komitent) topshirig‘i bo‘yicha o‘z nomidan, biroq komitent hisobidan bir yoki bir nechta bitimni haq evaziga tuzish majburiyatini oladi. Bunda ko‘ryapmizki, vositachilik

² Bowstead: Reynolds, F.M.B., Bowstead on Agency.

³ O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi – T.: “Adolat”, 2021 Y.

faoliyati Rossiya qonunchiligidan farqli ravishda juda tor doirada ta'rif berilgan. Bunda vositachi ya'ni agent buyurtmachi nomidan faqatgina, bir yoki bir nechta bitimni haq evaziga tuzish majburiyatini olishi belgilangan. Ammo, bugungi tadbirkorlar faoliyatini keng qamrovda tashkil etishda agentlar faoliyatining o'zni ahamiyatli ekanligini hisobga olgan holda ushbu fuqarolik munosabatining yanada mukammalroq ko'rinishda qonuniy asosini yaratish bugungi kun biznes jamiyati rivojining hamda kelajagining asosiy talablaridan biri deb o'ylayman.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi
2. Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили ♦ *uzbek law review* ♦ обзор законодательства Узбекистана 2019 №3 107 бет
3. Барон Ю. Система римского гражданского права. Выпуск третий. Книга IV. Обязательственное право. СПб., 1910.
4. Белкин И .Я. Представительство и доверенность. Лекция для студентов. 2-е изд., перераб. и доп. - Новосибирск, 2000.
5. Barnes A.S. Personal Learning Aid for Business Law. Homewood,1978.
6. Bowstead: Reynolds, F.M.B., Bowstead on Agency. 15th ed. -London, 1985